

μεγάλες φυσικές δυνάμεις. Έδω ό Η. εκφράζει ποιητικά τη δική του κοσμοθεωρία, τη δική του αγάπη για τη Διοτίμα, τó δικό του πάθος για την άρχαία Ελλάδα, που χάθηκε πιά, και τη δική του φυσιολατρεία. Είναι λυρικό στίλ τó ρομάντζο χωρίς νάχει ούτε φανερή δράση, ούτε χειροπιαστά πρόσωπα.

Γεμάτα ύψος είναι άκόμα τά τραγούδια του «Τό άσμα τής τύχης», πρós τόν αϊθέρα, παράκληση στίς Μοίρες, τά ιάτα, τó μισό τής ζωής, Χαϊντελμπεργ, (είδυλλιακό τραγούδι που έγραψε σάν έφυγε άπό τη Φραγκφούρτη, σ' ένα άποχαρτιστήριο, ό θρήνος του Μένονα για τη Διοτίμα), ένα σπαραχτικό έρωτικό μοιρολόγι.

Κλείνοντας τη μελέτη αυτή μεταφέρνουμε μερικά τραγούδια του Η. στον Έλλ. στίχο, έτσι μοναχά για νά τόν γνωρίσουνε και στήν Ελλάδα, στήν άγαπημένη Ελλάδα του Ποιητή.

Μόναχο

ΣΙΓΣΑ ΚΑΡΑ-ΙΣΚΑΚΗ

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Πολ. Παπαχριστοδούλου : ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΗΘΟΓΡΑΦΙΕΣ, Αθήνα, 1924.

Τό νεοελληνικό δήγημα άπό την εποχή του Ραγκαβή και τος Βικέλα έως σήμερα σημειώνει μιá φυσιολογική εξέλιξη, παρακολουθώντας την άνάλογη εξέλιξη που πήρε στο διάστημα αυτό ή χώρα μας. Ίστορικό στήν άρχή, ύστερα ήθογραφικό, και τελευταία, άπό την εποχή του Τρικούπη, όταν άρχίξη και ή Ελλάδα νά άστικοποιήται, καινωνικό. Έκει βρίσκεται σήμερα. Κάτι άλλες άπόπειρες νά είσαχτή και στον τόπο μας τó συμβολικό ή τó ίμπρεσιονιστικό δήγημα, τίς θεωρώ παιδιάτικες άνοησίες και γελοίες άπομίμησης, γιατί ή εξέλιξη στο σημείο που βρίσκεται σήμερα, δέ δικαιολογεϊ την εμφάνιση και την ύπαρξη μιás τέτοιας τέχνης, α θέλουμε ή τέχνη νά άποτελῇ τόν καθρέφτη κάθε εποχής, και όχι μιá γελοία άπομίμηση ξένων και κακοχωνεμένων τεχνοτροπιών. Τήν ίμπρεσιονιστική τέχνη δέν τηνέ γεννάει ούτε ή αυθαίρεσία ούτε ή μανία τής επίδειξης και τής πρωτοτυπίας, παρά μιá φιλοσοφική άνησυχία, που πιστεύει πώς μόνο μέσα στήν άοριστία και τó μισοκóταδο των φαινομένων βρίσκεται κρυμμένη ή βαθύτερη άλήθεια τής ζωής. Μά έδω κάποιοι νεαροί, που βαλθήκανε νά γελοιοποιήσουνε τόν ίμπρεσιονισμό και τόν έμπρεσιονισμό, ποιά φιλοσοφική άνησυχία δοκιμάζουνε; Αυτοί δέν ύποπεύουνται κᾶν την ύπαρξη φυλοσοφικών προβλημάτων. Κι όμως σε κάθε εποχή ή φιλοσοφία μελετώντας τά φαι-

νόμενα της *σύγχρονης ζωής*, ανοίγει τὸ δρόμο στὴν τέχνη. Ἄν ἀναγκάζομαστε νὰ ἐπιναλαμβάνουμε κάθε τόσο τὶς ἀπλούστερες αὐτὲς ἀλήθειες, δὲν τὸ κάνουμε γιὰ νὰ ἀποστομώσουμε τοὺς ἀρνητὲς καὶ τοὺς ὑβριστὲς μας, γιατί γιὰ νὰ πειστῇ ἢ νὰ μεγαλιστῇ ἓνας ἄνθρωπος πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μέσα στὴ ψυχὴ του κάποιο ὑπέδαφος φιλοσοφικῆς καὶ γενικῆς μόρφωσης, αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε στὴν ψυχολογία *προσλαμβάνουσα παράσταση*. Διὼς αὐτὴ, κάθε συζήτηση καταντάει ματαιοπονία καὶ καταλήγει οὐ προσωπικὸ καυγά. Ὅπως ἐγινῆ μὲ μένα ποὺ γιὰ νὰ τολμήσω μερικὲς ἀλήθειες, σχετικὲς μὲ τὸν κ. Βουτυρά, μοῦ ρηχτήκανε ὅλοι σὰ λυσσασμένα σκυλιά, ὅχι ἀπὸ μιὰ βαθιέτερη ἐχτίμηση πρὸς τὸ ἔργο τοῦ κ. Βουτυρά—στὸ βῆθος κ' οἱ ἴδιοι ἀμφιβάλλουνε γι αὐτὸ—παρὰ ἀπὸ πάθος, γιατί ξεσκεπάζοντας τὸ εἶδωλό τους, φανέρωσα καὶ τὴ δική τους ψυχικὴ καὶ φιλολογικὴ γύμνια.

Ἄς εἶναι. Τὸ ζήτημα τώρα εἶναι πῶς ἀπὸ πολλὴν καιρὸ ἀπομακρυνθήκαμε ἀπὸ τὸ ἡθογραφικὸ δῆγημα. Ἡ ζωὴ μέστωσε πιά κ' ἡ παρατήρηση, ποὺ τροφοδοτεῖ τὴν τέχνη, δὲν ἐπιτρέπεται πιά νὰ εἶναι τόσο ρηχὴ ὅσο στὴν ἐποχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ τοῦ Καρκαβίτσα. Σήμε-ρα ἀπλώνονται μπροστὰ μας τεράστια κοινωνικὰ ζητήματα ποὺ δὲν μπορεῖ ἡ τέχνη νὰ τ' ἀγνοήσῃ. Ἀλλιῶς ξεπέφτουμε στὶς ἱμπερσιονιστικὲς παιδαριωδίες μερικῶν νεαρῶν ποὺ γελοιοποιοῦνε τὴν Ρωμαϊκὴ τέχνη.

Ὡς τὸσο ὁ κ. Παπαχριστοδούλου θέλει νὰ μᾶς ξαναγυρίσῃ στὴν περίοδο τῆς ἡθογραφικῆς τέχνης. Ἐπειδὴ ὁ κ. Παπ., ὅσο χαίρω, συμβαίνει νὰ εἶναι πολὺ προωδεμένος καὶ πολὺ συγχρονισμένος ἄνθρωπος, γι' αὐτὸ πιστεύω πῶς κεῖνο ποὺ τὸν ἐσπρωξε νὰ δημοσιέψῃ αὐτὸ τὸ βιβλίο, εἶτανε ὅχι ἡ προτίμηση του πρὸς ἓνα εἶδος λόγου πεθαμένο πιά, παρὰ ἡ ἀνάγκη μιᾶς χρονολογικῆς σειρᾶς ποὺ νὰ δείχνῃ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἔργου ποὺ σκοπεύει νὰ φέρῃ στὸ φῶς. Κι ἀπὸ τὴν ἐποψὴ αὐτὴ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν ἀδικήσῃ. Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἐργασίας ποὺ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ φανῇ ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια. Ἄν καθυστέρησε, τὸ σφάλμα δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ στὸν κ. Παπ. παρὰ στοὺς ὅρους ποὺ κανονίζουνε τὴν ἔκδοση ἑνὸς βιβλίου στὸν τόπο μας.

Γιατὶ ὁ κ. Παπ. σὰ μορφωμένος ἄνθρωπος, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τὸ καταλαβαίνει καὶ ὁ ἴδιος πῶς οἱ ἱστορίες του αὐτὲς δὲν εἶναι δηγήματα. Τὸ δῆγημα εἶναι ἓνα εἶδος λόγου ποὺ ἔχει καὶ αὐτὸ τοὺς δικούς του κανόνες, τὴν ξεχωριστὴ *τεχνικὴ* του, ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται κανεὶς νὰ τὴν ἀγνοῇ. Μόνο ὁ κ. Βουτυρᾶς στὸ θαυμάσιο αὐτὸ τόπο τσαλαπατάει κάθε κανόνα καὶ δημιουργεῖ ἓνα δῆγημα *sui generis* καὶ γι αὐτὸ κατ' ὀρθω-σε νὰ καταχτήσῃ τὸ θαυμασμὸ μερικῶν νεαρῶν ἀνοήτων—ὅχι τοῦ κ.

Ξενόπουλου, πού κατὰ βάθος τὸν ἀρνιέται καὶ τὸν κατακουρελιάζει— καθὼς καὶ τῶν δημοσιογράφων, πρᾶγμα ὃχι παράδοξο, διὰν γνωρίζῃ κανεὶς τὰ χάλια τῆς Ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας. Μπορεῖ νὰ εἶναι ζυγγραφίαι, καὶ μάλιστα ζυγγραφίαι πιστῆς καὶ ὁμορφῆς, μὰ δηγήματα μιὰ φουρά, διάολο, δὲν εἶναι. Στὸ ξώφυλλο τοῦ βιβλίου διαβάξω ἕνα χαρακτηρισμὸ τοῦ κ. Παλαμᾶ, ἀπὸ κάποιο γράμμα τοῦ ὑποθέτω. «Πιστὸ κομματὶ ζωῆς, χωρὶς κανένα στόλισμα παραμυθιοῦ, χωρὶς κανένα μυστήριον ποιητικὸ ἢ θάμα θρύλου.» Συφωνῶ. Μὰ ἡ πιστὴ ἀπόδοση τῆς ζωῆς, δὲν εἶναι ἀκόμα τέχνη. Ἡ τέχνη εἶναι σύνθεσις, εἶναι δημιουργία, εἶναι φαντασία, κάτι πού βγαίνει μέσα ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ δὲν εἶναι ὡς τόσο ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Ἄν στὴν πιστὴ ἀπεικόνισι τῆς ζωῆς, δὲν προστεθῇ ἐκεῖνο τὸ *περιπλέον*, ἐκεῖνο Plus πὺν τὸ χαρίζει στὸ συγγραφέα ἡ δημιουργικὴ του φαντασία, δὲν μπορεῖ νὰ ὑψωθῇ ἡ πιστὴ εἰκόνα σὲ ἔργο τέχνης. Ὁ Βάγνερ δὲν δημιούργησε τὸ σύμβολο τοῦ Fliegender Holländer παρὰ προσθέτοντας, ἀνεβάζοντας καὶ πλουτίζοντας τὸν ἀρχικὸ πυρήνα τῆς αἰσθητικῆς του συγκίνησις, πὺν ἔνωσε σ' ἕνα νυχτερινό, τρικυμιώδικο ταξίδι μέσα στὴν Ἀνατολικὴ θάλασσα. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ θεμελιώδικο κανόνα κάθε ὑψηλῆς δημιουργίας, πὺν δὲν ἐπιτρέπεται κανεὶς τεχνίτης νὰ τὸν ἀγνοῇ. Ἀλλῶς καταντοῦμε στοὺς αὐτοσχεδισμοὺς τοῦ κ. Βουτυρά ἢ στὶς φιλοσοφικοαισθηματικὰ σαπουνόφουσκες τοῦ κ. Παπαντωνίου (βλέπε καὶ *Πεζοὺς ρυθμούς*). Θέλετε καὶ ἄλλη μιὰ ἀρνητικὴ ἀπόδειξι πὺς οἱ ἡθογραφίαι τοῦ κ. Παπ. δὲν ἀποτελοῦνε δηγήματα ; Ὁ ὁμόθυμος ἐνθουσιασμὸς τῶν δημοσιογράφων γιὰ τὸ βιβλίον αὐτό ! Τελεείωσε, ἐδῶ δὲ χωρεῖ μέσος ὅρος· ἐνθουσιάζονται οἱ δημοσιογράφοι ; Στάσου ἐπιφυλαχτικὸς μπρὸς στὸ ἔργο. Κ' ἐδῶ ὡς προσέξῃ πολλὴ ὁ κ. Παπ. Ὑπάρχει κίνυνος οἱ δημοσιογράφοι νὰ πνίξουνε τὸν ἀγαθὸ σκόρο πὺν κρύβει μέσα του. Ἄς προφυλαχτῇ ἀπὸ τοὺς ἀνάγλυκους ὕμνους πὺν τοῦ τονίζουνε στὰ αὐτιά του οἱ ψεύτικες αὐτῆς Σειρῆνες.

Ἐγὼ εἶμαι τῆς γνώμης νὰ μὴ βιαστοῦμε ἀκόμα νὰ κρίνουμε τὸν κ. Παπ. Νὰ ἐπιφυλαχτοῦμε καὶ νὰ περιμένουμε τὰ ἄλλα βιβλία πὺν μᾶς ὑπόσχεται. Ἴσως ἐκεῖ μᾶς παρουσιάσῃ κάτι ἀρτιώτερο. Τώρα πρέπει νὰ τοῦ σφίξουμε τὸ χέρι καὶ νὰ τονὲ συχαροῦμε ἀνεπιφύλαχτα πρῶτα πρῶτα γιὰ τὴ λαμπρὴ καὶ καθάρια δημοτικὴ του γλώσσα πὺν στὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῆς γλωσσικῆς ἀναρχίας πρέπει νὰ χρησιμέψῃ σὰν ἕνα πολύτιμον μᾶθημα στοὺς νέους προπάντων, πὺν κατορθώσανε νὰ μὴν ἔχουνε καμιὰ γλώσσα, καὶ γι ἄλλους λόγους καὶ χάρις στὴν ἐπίδρασι τοῦ *Ἑκπαιδευτικοῦ Ὀμιλου*, πὺν ἐπιβραβεύει, ὡς γνωστὸ, τὴ γλωσσικὴ σύγχυσι καὶ ἀναρχία. Οἱ ἡθογραφίαι του παρουσιάζουνε

χρῶμα, υγεία, άγνότητα, δροσιά, αλήθεια, μακριά από κάθε γελοία ιμπρεσιονιστική τάχατες επιτήδεψη. Αφήνω πια την πολύτιμη λαογραφική συμβολή του στο έργο της στενότερης γνωριμιάς μας με το Θρακικό λαό, και πού θά εΐτανε πολυτιμότερη αΐ δέν περιοριζότανε να μās δειξή μόνο την επιφάνεια της ζωής αυτού του κατατυρανημένου από δικούς του κι από ξένους λαού, παρά προσπαθοΐσε να ιδή και βαθύτερα τί γίνεται μέσα σ' αυτή τη ζωή, έστω κι αν ή ίδια δέν απόχτησε ακόμα βαθύτερη συνείδηση του έαυτού της.

Σπυρ. Κοντού καθηγητού : Κωνστ. Μ. Θεοτόκης Έν Αθήναις 1924.

Για το έργο του Θεοτόκη μιλήσαμε άλλοτε πλατιά μέσα από τίς στήλες του «Νουμά». Ο Θεοτόκης δέ βρίσκεται στο ύψος όπου έπιμένουνε σώνει και καλά να τον ανεβάσουνε οι υστερισμοί των θαυμαστών του, παρά εκεί όπου τον τοποθετήσαμε εμείς. Ζώντας ο άνθρωπος σε μιá μεταβατική εποχή, στην εποχή όπου το Ρωμαίικο δήγμα σημείωνε τη μετάβαση του από την ήθογραφία στον κοινωνισμό, έκανε το λάθος—ίσως κ'ή εποχή να μην του επέτρεπε να κάνει αλιώτικα—να επιχρήση κοινωνικό ρομάντζο μέσα σε ήθογραφικό πλαίσιο. Αυτό, θαρρῶ, είναι το κυριώτερο ελάττωμα του έργου του. Ο κοινωνισμός πνίγεται μέσα στη στενή ατμοσφαίρα της ήθογραφίας, κ' ή ήθογραφία νερούλιαζει στην άπλοχωριά του ρομάντζου. Ο κ. Σπ. Κοντός συμπατριώτης του Θεοτόκη, ξεοφλεί το πατριωτικό του χρέος, μην αναγνωρίζοντας κανέναν ήσκιο στο έργο του. Ακόμα και για τα ελαττώματα πού οι ίδιοι οι θαυμαστές του Θ. όμολογούνε, αυτός έχει πάντοτε πρόχειρη μιá δικαιολογία. Όλα καλά και άξια. Έτσι το βιβλιαρίκι αυτό παίρνει περισσότερο πανηγυρικό και ρητορικό τόνο παρά αντικειμενικά και αυστηρά κριτικό. Ως τόσο πρέπει να όμολογήσουμε πώς πρόκειται για μιá πολί φροντισμένη μελέτη, πού με περισσότερη αντικειμενικότητα και με λιγώτερο τοπικιστικό πνεύμα, θά μπορούσε να μās ζυγώσει στον άληθινό Θεοτόκη. Ο κ. Σπύρ. Κοντός παράδοξα επιμένει ακόμα να αποδείξει πώς ο Θεοτόκης, όχι, δέν είχε καμιá σχέση με τον κομμουνισμό και πώς άδικούνε την πατριδολατρεία του όσοι του προσάπτουνε αυτή τη μαύρη μορφή. Λοιπόν είμαστε σύμφωνοι. Όχι, δέν εΐτανε κομμουνιστής. Ο διαλεχτός αυτός δηγηματογράφος και πολυμαθέστατος λόγιος εΐτανε απλῶς ένας σοσιαλπατριώτης, πού σε μιá μάλιστα ώριμένη στιγμή, δέ νόμισε άσυμβίβαστο με το σοσιαλισμό του να μεταβληθῇ και σε κρατικό όργανο της πιά σκληρής λαϊκής καταπίεσης. Πατριωτική και άριστοκρατική στο βάθος ψυχή ο Θεοτόκης δέν ένιωσε,

ὅπως καὶ ὁ Χατζόπουλος, πὼς ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς ἐργατικῆς ἐπιβάλλει σκληρὸ καὶ ἀδιόκοπο ἀγώνα γιὰ τὸ ξύπνημά της, καὶ ἀπογοητευμένος καὶ ἀηδιασμένος ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ποὺ δὲν μπορούσε τίποτα νὰ τοῦ ἀποδώσῃ, προτίμησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἀγώνα καὶ νὰ δώσῃ τὸ χέρι στοὺς πατριδοκάπηλους ἀστούς. Τὸ σοσιαλιστικὸ ἰδανικὸ δὲν εἶχε ποτὲ ποτίσει βαθιὰ τὴν ψυχὴ του. Αὐτὴ τῇ θλιβερῇ τιμῇ τὴν διεκδικεῖ δλάκερη ὁ κ. Κοντὸς γιὰ τὸ Θεοτόκη. Καὶ εἴμαστε, δυστυχῶς, ὑποχρεωμένοι νὰ συμφωνήσουμε μαζὶ του.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ

ΣΤΕΛΙΟΣ ΧΑΛΕΠΑΣ

I

Ἕνας δρόμος μεγάλος τόσο, ποὺ ἀκούονταν ὡς τὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου. Ἀπὸ μακριὰ βλέπαν οἱ διαβάτες πλῆθος πολὺ νὰ σχηματίζει ἓνα μεγάλο γύρο, ἓνα γροῦπο μὲ ἀνθρώπους, ποὺ φαίνονταν μόνο ράχες καὶ κεφάλια σὲ μύρια χρώματα. Καὶ στάθηκεν ὁ Στέλιος Χαλεπᾶς στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου μὲ τοὺς διαβάτες βλέποντας τὸ πλῆθος αὐτό. Ὁ δρόμος πλατὺς καὶ μὲ δέντρα φυτεμένος, τοῦ φάνηκε τόσο ὁμορφος, ποὺ τοῦρθε νὰ τόνε δρασκελίσῃ. "Ἄλλστε τόνε διάβαινε πρωτὶ—βράδυ, ἔντας δούλευε στὸ ἐργαστάσιο, ποὺ μπροστὰ του ἔβλεπε τώρα μαζωμένο τὸ πλῆθος ὁ Στέλιος. Ἀπὸ βραδὺς εἶχε βρέξει. Δροσερὴ σκιὰ ἀπλονότινε.— "Ἄς πάω, εἶπε μέσα του, νὰ δῶ τί γίνεται πέρα κει. Κατάλαβε πὼς κάτι σήμαινε μιὰ τέτοια συνάθροιση ἔξω ἀπὸ τὸ ἐργαστάσιο τοῦ Δαπόντε. Κι ἀποφασιστικὰ ἀνέβαινε τώρα τὸ δρόμο. Σὲ λίγο βρέθηκε κοντὰ στοὺς ἐργάτες, γυρισμένους ὅλους σὲ κάποιον ποὺ τοὺς μιλοῦσε δυνατὰ. Πλησιάζοντας ἤκουσε :

—Ὄω δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο· ἀπλούστατο δὲ θέλουν νὰ δεχτοῦν αὐτὸ ποὺ γυρέψαμε. Εἶπαν, λέει, νὰ ξαναρχίσουμε δουλειὰ καὶ κατόπι νὰ ξετάσουν τὸ δίκιο μας. Καὶ τότες τί λόγο εἶχαμε νὰ σταματήσουμε τὸ ἐργαστάσιο; Αὐτὸ γίνεται μῆνες τώρα δίχως νὰ ξεταστῇ μιὰ δίκαιη καὶ παραμικρὴ ἀπαίτησή μας. Γὼ νομίζω, παιδιά, πὼς πρέπει νὰ πορρίψουμε τὴν ἀπαίτησή τους. Γιατί, παρακαλῶ, ἓνα πράγμα τόσο ἀπλὸ νὰ τὸ κάνουν τόσο δύσκολο; Ἡ ὑπόθεσις, λέγω γώ, πῆτῃδες μπλέκεται. Εἶπαμε νὰ πληρωνόμαστε τὸ Σαββατόβραδο στὴ δουλειὰ πάνω. Δὲν